

על ניסוך ועל נפלאותיך

האשיות מילים

בהשימה זו, ננסה להבהיר מספר צדדים בענינו של הנס, לאור תורתם של הראשונים ואחרונים: לא נסקור את כל שיטות הראשונים, ואף לא נתמקד בשיטה אחת ויחידה, אלא נביא המשכת קווים עיוניים שנתעוררו בעת למוד דברי רבותינו הקדושים. המגמה העיקרית היא לנסות להסדיר בפני הקורא משנה ברורה של מושג הנס.

הקדמה

הביקורת המדעית בימינו מערערת את אשיות הנס, בכך שהיא מנסה לפרש את כל התופעות הניסיות על-פי חוקי הטבע. הנחת היסוד של המדע היא שאין תופעה מוחשית שלא תמצא את פתרונה במסגרת החוקים הקבועים. דרכו לשנות את התאוריות על מנת להכליל במסגרת מערכת הנחותיו, כל עובדה חריגה; כל פעם שהמהע פוגש בדרכו עובדה שאינה תואמת את גישתו, הוא אינו בוחל בשנויים מהפכניים בתאוריות, והוא בונה תיאוריה חדשה רחבה יותר, המסוגלת לסבול אף את העובדה החדשה שנצפתה. לאור זה, בטל מושג הנס במובנו המקובל (דהיינו, חריגה מהטבע).

כדי להשיב על הקושי הזה, קמו הוגי העות בני-זמנינו ונתנו לנס משמעות סוביקטיבית. אין לדבר על נס אוביקטיבי אלא על תחושה של נס. אדם השרוי בהרגשת יאוש מכל הצלה טבעית ומצפה לגאולה שמימית – יקרא בשם "נס" לישועה שתבוא לו, אף אם היא תוסבר בצורה טבעית-מדעית. מלוי המבוקש בענינים החורגים מהמקובל והסביר – יקרא "נס"; אף אם התופעה כלולה במסגרת הטבע, בכך: אבר מושג "הנס" את כל משמעותו האוביקטיבית, שעליה בססו ה"ראשונים" מהלכים רוחניים רחבים ומקיפים. ברור שכל גדולי ישראל לא סברו כן. גישה זו צמחה על רקע החולשות הרוחניות שפוקדות את עמנו בזמן האחרון, שהראשונה בהן היא הפחד לקבוע דברים ברורים ומחלטים בעניני רוח, והישענות על גישות סוביקטיביות מעורפלות ומטושטשות.

אנו מאמינים בני-מאמינים, איננו שותפים להנחה המדעית שאין תופעות שחורגות ממסגרת הטבע. ה' אינו משועבד לחוקים שאותם הוא יצר, לא לחוקי הסבתיות ולא לחוקי הסמטריה וגם לא לחוקי הסטטיסטיקה. אם יעלה ברצונו, יכול הוא להפוך סדרי עולם.

שני סוגי נסים

הרמב"ם באגרת "תחית המתים"¹ לימדנו שאין קוראים בשם "נס" דוקא לתופעה הסותרת

¹ פרק י' ואילך.

את חוקי הטבע אלא אף לתופעה טבעית. וז"ל: "הנפלאות פעמים יהיו בענינים הנמנעים בטבע: כהתהפך המטה לנחש, ושקיעת הארץ בעדת קורח, ובקיעת הים. ופעמים יהיו בענינים האפשריים בטבע: כבוא הארבה והברד והדבר במצרים — כי מדרך מיני אלן הדברים שיארעו במקצת העיתים ובמקצת האומות". פירוט הדוגמאות בכל קבוצה וקבוצה אינה החלטית; חכמי דור אחד יכולים לסווג נס מסויים בקבוצה הראשונה, ובדור שלאחריו (עם שכלול הכנת העולם והכרתו) להעבירו לקבוצה השנייה.

מתי ניתן לקרוא לתופעה טבעית "נס"? הרמב"ם משיב: באחד משלשה מקרים: (1) בוא הדבר לאחר הודעת הנביא, בדיוק בזמן אשר אותו קבע הנביא, כמו הקולות והמטר שבאו בדבר שמואל (2) "זרות האפשר ההוא על כל אפשר ממינו", דהיינו כשאותו הדבר האפשרי בא כיוצא מן הכלל, באופן מוזר מאוד ובלתי מצוי. שלשה סוגי זריוות מונה הרמב"ם: התופעה מתיחדת בעם וזלתי עם, או במקום מוגדר, או במין מיוחד (כמו הארבה אשר לפנינו לא היה בן ארבה כמוהו, ואחריו לא יהיה בן). (3) "המשך האפשר ההוא המתחדש והתמדתו, ככרכות והקללות". דהיינו חוקיות חדשה, שאינה כלולה בחוקי הטבע, חוקיות מוסרית.

והוסיף הרמב"ם: המופת (הנס) בענינים הנמנעים מהטבע לא יתמיד, אלא יחזור לטבעו (הים חוזר לאיתנו, הנחש — למטה, וכן בעדת קורח נסגר פי האדמה), "שאלו התמידו — היה מדריך לספק במופת" (שהיו הבריות אומרות, שאומנם כך היה מאז ומקדם ולא חל שום שינוי או נס). "אמנם המופת, אשר בענינים האפשריים, כל אשר יתמיד ויאריך — יותר ראוי להיותו מופת". החוקיות המוסרית הנקבעת ע"י התמדתה או הזריוות החוזרות ונשנות מעוררות את תשומת לב בני האדם ודוחפות להתבוננות עמוקה מהמקובל.

המדע הכפרי בני זמננו יתרץ את כל החריגות של הקבוצה הראשונה, ויחיל את חוקי המקרה על הקבוצה השנייה. את הראשונים הוא יכניס בכלל החוקיות הסדירה, ועל השניים הוא יטפיל כנויי המקריות.

הרמב"ן קרא לשתי הקבוצות האלו בשמות שונים: ניסים מפורסמים וניסים נסתרים. "ומן הניסים הגדולים והמפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים... ויתפרסמו הניסים הנסתרים בענין הרבים, כאשר יבוא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות" (רמב"ן עה"ת, שמות י"ג, טז). וכן בהקדמה לספר איוב — "כי אין הפרש בעיני בין שנאמר פלוני צדיק ימלא ימיו ויחיה שמונים שנה בהשקט ובשלוה, ופלוני שאכל תרומה ימות... ובין קריעת ים סוף ורדת המן מן שנה וכו'". ובדרשתו "תורת ה' תמימה"²: "כללו של דבר, כי כל יעודי התורה של רבים, לטובה או לרעה, כולם נסים עומדים ומופתים קיימים".

שני גדולי האמונה הישראלית — הרמב"ם והרמב"ן — מאוחדים בדעה אחת בענין הנס: קיימים שני סוגי ניסים, נס גלוי המכחיש את הטבע כגון קריעת ים סוף, נס נסתר שאינו מכחיש את הטבע כגון ברכות וקללות.

ברכות וקללות מכונים נס, בגלל שהם קובעים מערכת סדרים חדשה בהויה. לא חוקיות פיזיקאלית, לא חוקיות של עולם הטבע, אלא חוקיות מוסרית. הקשר הסיבתי שקובע את שלשלת הפעולות אינו מבוסס על יסודות חומריים אלא על עולם הרוח. זהו נס במוכן זה, שאין למצוא לקשר הסיבתי פתרון במסגרת החומר, אלא בסדרים האלקיים.

² כתבי הרמב"ן, ח"א, ע' קניג.

מחלוקת הרמב"ן והרמב"ם

הרמב"ם באגרתו משנן פעמיים "וכבר נודע שאנחנו נברח מאד משנוי סדרי בראשית" מפני שהנס לא יתמיד, "אברח מאמונת התמדת ענין חוץ לטבע". בכך מנמק הרמב"ם את שיטתו "שמאמר ישעיה: וגר זאב עם כבש... ואריה כבקר יאכל תבן — שהוא משל". (פירוש הפסוקים האלו מתארים מצב של שנוי קבוע בתכונת בע"ח, לע"ל. ומכיון שהנס לא יתמיד מפרש הרמב"ם שהפסוקים האלו באו כמשל ליחסי הגויים ועם ישראל לע"ל, ולשלום הבין לאומי שישרור בימי המשיח).

הרמב"ן (בדרוש "תורת ה' תמימה"³) לאחר שבירר וביסס דבריו ביחס למושג "נס נסתר" שהוא תמיד, והביא לכך דוגמאות רבות, מתייחס לדברי הרמב"ם ומעיר: "על-כן נתמה מן הרמב"ם ז"ל, שהוא מגרע הניסים ומגביר הטבע, ואומר שאין הניסים עומדים, אלא לפי שעה הם, ואלו כולן (—) דהיינו, הדוגמאות הרבות שהובאו על ידי הרמב"ן, כגון: ברכות וקללות (וכדו') מופתים עומדים וקיימים הם, והוא עצמו ז"ל הודה כזה (—) כוונת הרמב"ן שהרמב"ם הורה בהתמדת הניסים שאינם מכחישים את הטבע) וכתב באגרת תחית המתים:⁴ "אם-כן — המשיך הרמב"ן לתמוה — למה הרמב"ם הוציא את הפסוק, "ואריה כבקר יאכל תבן" מפשוטו, ופירשו כמשל. בעוד הרמב"ם אומר: שיש להכדיל בין הענינים הנוהגים מנהג המופת אשר לא יתמידו לבין "הענינים הטבעיים הנמשכים תמיד, שהם מנהגו של עולם", כותב הרמב"ן: "אין לאדם חלק בתורת משה רבינו ע"ה עד שיאמין שכל דברינו ומעשינו כולם ניסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם".

אף שהרמב"ן והרמב"ם שווים בדעותיהם ביחס לחלוקת היסודית, הרי לרמב"ם ברכות וקללות נכנסות בגדר סדרו של עולם, ולרמב"ן "אין בהם טבע ומנהגו של עולם". במה נעוצות דעותיהן השונות? אין ספק שהרמב"ם משתדל לצמצם את היקף סדרו של הנס, והרמב"ן משתדל להרחיב את הנסיות בעולם.

שני הצדדים שבנס

המחלוקת בין הרמב"ן להרמב"ם קשורה לדרי הפרצופיות של הנס. מצד אחד הנס הגלוי מורה על החדוש, הידיעה וההשגחה האלוקית, כדברי הרמב"ן, ומורה על שליטתו הבלתי מוגבלת במציאות. אבל מצד שני הנס מפר את סדרי העולם, שנחקקו על ידי החכמה האלקית של "חכם הצירי", כלשון הקדמונים, הנס מצביע על צורך להריק טלאי על המציאות. מצד טלאי על המציאות. מצד אחד הנס מורה על כלי-יכולתו של ה', ומצד שני הוא מגלה על חסרונות בסדרי בראשית שעליהם נאמר "כולם בחכמה עשית", ואי-שלימות המחייבת שיפוצים. ואם לפני הופעת הנס המציאות היתה מושלמת, אזי הופעת הנס הורסת ופוגמת את השלמות הזו.

³ שם, ע' קנ"ד.

⁴ הרב שעוואל במהדורתו לדרשת "תורת ה' תמימה" הפנה (בהערה 50) לשני מקומות באגרת "תחית המתים", בהם הרמב"ם כתב שתחית המתים אפשרית. "עם אמונת חדוש העולם יתחייב בהכרח שיהיו המופתים, כולם אפשריים, לזה תהיה גם תחיית המתים אפשרית" (הוצ' רמב"ם לעם, פרק ח' שפ"א), ולעניות דעתנו הרב המהדיר לא דייק שפיר. כוונת הרמב"ן היא להבליט שהרמב"ם בעצמו הודה בנסים המתמידים, כמו ברכות וקללות וכדו'. הרמב"ן מתייחס לקטע, מדברי הרמב"ם, שצטטנו לעיל, מפרק י' בן הרמב"ם מורה בקיומם של מופתים מתמידים.

הרחבת מושג הנס מגדיל את מעורבתו של ה' בתוך המציאות, מברר את שליטתו עליה, ומאידך – שמה – לכאורה ללעג ולקלס את חוקי הבריאה, מעשה ידי ה' (עיין מהר"ל, הקדמה לספר גבורות ה').

הנס גם – לכאורה – מצביע על שנוי ברצון האלוקי, כפי שהעיר הרמב"ם במו"ג (ח"ב פ' כט)⁵. הרמב"ם מסביר שנקודה זו היא אשר הביאה את חז"ל לומר "תנאים התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל... אמר רבי ירמיה בן אלעזר: לא עם הים בלבד התנה הקב"ה, אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית. הדא היא: אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי – צויתי את הים שיקרע, את האור שלא תזיק לחנניה מישאל ועזריה, את האריות שלא יזיקו לדניאל..." מדרש רבה פרשת ה' ד'.

עליכן ישנן שתי מגמות אצל רבותינו הראשונים: מגמה אחת של הרחבת מושג הנס, ושנייה של צמצומו.

אולם לכשנתבונן, נראה שביסוד הדברים, שוב שווים הם, כדוגמת קצוות המעגל הנפגשים בנקודה אחת. לרמב"ן, כל הטבע הנראה לעיניים הופך להיות נס, שלא ע"פ מנהגו של עולם. הטבע הופך לנס, ולרמב"ם, ע"פ המדרש, הנס הופך להיות טבע, גם הנס הוטבע בטבע מציאות הבריאה. בזה טושטש במידת מה, הגבול הנורא והתהומי שמפריד בתפיסתנו בין הנס לטבע. בזה הונחו היסודות לתפיסה המאחדת את הנס ואת הטבע. הנס הוא טבע, וגם הטבע הוא נס.

על מגמתיות וסבתיות

אם גם התופעה הניסית הונחה ביסוד טבעה של ההווה וחוקיה (לרמב"ם), ואם הטבע שלנו הוא נס (לרמב"ן), מהו ההבדל העקרוני בין נס לטבע?

עלינו להסיק שלא דבר חיצוני מבדיל בין נס לטבע; לא סימן, לא חריגה מסדרו של עולם, אולי אף לא הודעה מוקדמת. אם כן, מה בכל אופן מבחין ביניהם? הטבע פועל בהשתלשלות סיבתית, והנס בהשתלשלות מגמתית. הטבע פועל, ע"פ חוקי הסיבתיות, לכל דבר סיבה, ואנו יכולים לעלות בשרשרת זו עד אין-סוף דרגות, מפרטים בודדים ע"ל ליסודות חוקי ההווה. לכל תופעה – סיבה. לעומתו הנס הוא תכליתי, הוא מופיע לעולם לשם משהו, לשם תכלית אלקית מוסרית, הטבע פונה אל העבר, אל שורש התופעה, והנס פונה אל העתיד, אל התעודה⁶. לא סממן חיצוני הוא הקובע את ערכם של הניסים, אלא מהותם הפנימית, הודעת הנביא הקודמת לנס אינה יוצרת את הנס ואינה מגדירה אותו, הנס קיים גם בלעדית, חסד אלקים הוא אשר שלח לפנינו את נביאו לפקח את

⁵ וכן ב"שמונה פרקים" הוצ' רמב"ם לעם ע' ר"ן: "כי שמעתי אומרים: שהרצון בכל דבר עת אחר עת תמיד, ולא כן נאמין אנחנו. אך הרצון היה בששת ימי בראשית שימשכו הדברים כולם על טבעם תמיד... ומפני זה הוצרכו חכמים לומר: כי כל המופתים היוצאים חוץ לטבע, אשר היו, וגם אשר עתידים להיות מאשר יעד בהם הכתוב – כולם קרם בהם הרצון בששת ימי בראשית, והושם בטבע הדברים או שיתחדש בהם מה שיתחדש". וכן בפירוש לאבות פ"ה משנה ו': "כבר זכרנו לך בפרק הח' שהם לא יאמינו בחדוש הרצון בכל עת. אבל בתחילת עשיית הדברים שם בטבע שיעשה בהם כל מה שיעשה; הן יהוה הדבר שיעשה תמיד והוא הדבר הטבעי; או יהיה חדוש לעיתים רחוקים הוא המזמזם – הכל בשווה".

⁶ גם בעולם הביולוגיה, לימדנו החקר המודרני שקיימת תופעה של מגמתיות, בעולם החי. ברור שכל שרמת החיים – חיים ממקור החיים – גבוה יותר הוא ספוג אידאליות תעודתית ופועל ע"פ הכללים השייכים לעולם השלם – עולם המגמות.

עינינו מעורונינו ומתדרמתנו, ולהעיר לתשומת ליבנו שישנה כאן הופעה אלקית מגמתית. הנס לא מתמקד בהכחשת הטבע, אלא בפעולתו המגמתית האלקית. חסד אלקים הוא אשר הליבש את הנס לפעמים בלבוש חיצוני של הכחשת סדרי הטבע, למען נתבונן ונבין; במשמעות התופעה.

וכדברי ריה"ל בספר הכוזרי (מאמר שני ס"ס ב'): "כי למשה ולישראל, עשה האלוה ניסים אשר לא השאירו ספק בלבם כי בורא העולם רק הוא ברא את הדברים ההם בריאה חדשה, **מכוונת, ראשונית**".

הטבע הוא עיוור, הוא בנוי ממערכת אדירה של גלגלי-שניים מרוכסים היטב. אנו עולים, באמצעותו, בשרשרת ארוכה של סיבה-ומסובב, עד שעינו מתעששת. המקור לתופעה מונח אי-ישם בעבר הרחוק, במכלול של כוחות שהתמזגותם יחד הולידה את התופעה. ישנו כאן חוק ברזל-עיוור – "הרי שגזל סאה של חיטים והלך וזרעה בקרקע – דין הוא שלא תצמח; אלא עולם כמנהגו נוהג, ושטים שקלקלו עתידים ליתן את הדין" (עבודה זרה, נד:). הדין הוא הרצון האלקי העליון, שעמד כיסוד בריאת העולם "רצה-הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין". הטבע הוא ניטרלי, הוא אדיש. "הטבע אינו יודע ממוסר וצדק, כי אם שואף לחפצו, לבנות ולהרוס, לנבול ולהצמיח" (מוס"ק ע"י"ב). אבל הנס, המגמתית, התכליתית, הוא מוסרי. הוא רווי אידאליות אלקית של תיקון עולם. יש משמעות לכל פעולה ופעולה שמופיעה על ידו.

הרמב"ן מדגיש "שאיין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שיאמין בכל מקרינו שכולם ניסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם" – פירוש, מסולקת מעם ישראל-השפעת הטבע עם חוקי העיוורים. ה' מנחה את התנהגות הטבע ע"פ זכויותיהם וחובותיהם של עם ישראל. אמר הכתוב "אתם עדי, נאום ה', אני איל", עם ישראל המעיד על התעודה והמגמה האלקית המוסרית בעולם, חי חיים מגמתיים. חוקי הטבע, טוב, אינם עוורים, אלא מכוונים, ומסויימים, פונים הם אל העתיד, משמשים כעזר למימוש התכנית הישראלית של קידוש ה' במרחבי המציאות.⁷

שיטת המהר"ל

אכן, ישנן שתי הנהגות בעולם, הנהגה עיוורת והנהגה מגמתית. אחת נקראת נס והשנייה טבע. שתי ההנהגות הינן מסודרת בסדר ושיטה. הנס אינו הכחשת סדרי הטבע. יש "סדר לניסים" זהו סדר אחר; סדר תכליתי, "סדר אלקי". העולם אינו בנוי רק מרובד אחד, אלא הוא מורכב מרובדים שונים, עולמות אין-מספר, כאשר לכ"א סדר משלו: העולם הטבעי וסדרו, והעולם הנבדל וסדרו. ההנהגה הטבעית פועלת את פעולתה בנגלה, וההנהגה הנבדלת, הרוחנית, פועלת פעולה חרישית בתוככי המציאות, ומציעה את המציאות כולה לקראת תכליתה "תיקון עולם במלכות שדי".

הנס אינו הפרת ובטול החכמה האלקית שבעולם. סדרי הניסים, כמו סדרי הטבע, שייכים להנהגה הכוללת של המציאות. "הכל בחכמה עשית" הן ההנהגה הניסית והן ההנהגה הטבעית "ואתה מחיה את כולם". בזה גם סרה – כלא היתה – השאלה על דבר השנוי ברצון

⁷ ועיין אורות ע' קמ"א סעיף י"א. "כנסת ישראל מנצחת העולם בכוחה הרוחני. שיטתה העליונה המוסרית המוחלטת, העולה על הנטיות שברוח האדם, גם על הטובות והיותר יפות שבהן. מגלה היא את כוחה בידעית הנהגת העולם למעלה מדרך הטבע. מספרת היא בניסים ונפלאות את מהותה העצמית, והאמת הזאת היא בעצמה מגבירה את העו הרוחני בקרבה ובעולם".

האלוקי (שמתלווה... כביכול, למושג הנס). 'שכן אין הופעת הנס מחייבת, ח"ו שום שנוי רצון כלפי מעלה, מאחר שגם הנס שייך להנהגה האלקית שבבריאת העולם כולו. 'הניסים המה חלקים מהשלשלת הגדולה של ההנהגה הכללית, הכוללת גם את הטבע כולה' (עורר ח"א ע' ש"פ).

ישנו יחס וזיקה בין שתי ההנהגות העולמיות, עולם החוקים הטבעיים ועולם המגמות והאידיאלים האלקיים. העולם הנבדל פועל, מאחרי הקלעים, בתוככי עולם הטבע, לקדם ולהעלות אותו, לרומם, לשגב ולבסס אותו. בתפיסת-עולם פנימית זו נעוצה אמונתנו בעתיד הטוב, בתשובת העולם, בגאולת המציאות, בכליון הרע, ומכאן צפייתנו התדירית לביאת המשיח.

לעיתים, פעולת העולם הנברל אינה סמויה וחבויה, אלא היא מופיעה לעינינו כהתפרצות בתוך עולם הטבע. לעיתים, לא די בעלוי פנימי בתוך חגוי המציאות, אלא נדרשת בכל תוקף התאמה ממשית וגלויה של המציאות אל התוכן המגמתי. ואז, פתאום, נבקעים סדרי הטבע: הים נקרע לפני בני ישראל הצועדים לעבר ארץ-ישראל לשם מלוי תפקידם האלקי באנושות. למנוסת מי יסוּף בפני בני קורא המהר"ל (בגבורת ה') בשם בריחת הגשמי מפני האלקי.

אחדות הנס והטבע

ההנהגה הניסית פועלת תדיר על ההנהגה הטבעית. מכאן שראוי להכיר בערך של אחדות את היחס של הנס עם הטבע "שהרי מעשה ה' כולם אחד הם, ומה שמחסר הטבע בהנהגתו הכללית הנס ממלא אותו. עליכן, אין ערך הנס בלתי-שייך אל הטבע, כי-אם הוא מצומד ומחובר לו. וזהו גם-כן מכלל הכוונה של דברי חז"ל, שתנאי התנה הקב"ה עם מעשה-בראשית שהניסים יעשו בהם (שמו"ר פכ"א), שהנס יש לו יחס בהנהגה עם הטבע" (עורר ח"א ע' שעט). "לא נעזבה היא הטבעיות במהלכה, לא אלמנה היא ההיסטוריה הסבוכה במסיבותיה, בתוכה חי גואל חזק, צור ישראל וגואלו..." (אורות ע' כח). "הסקירה הרואה את הכח האלקי החי ופועל תועפות גבורותיו ורוממות קדשו בכל מסיבות הטבע... היא מחברת את הנפש העולמית עם רוחה ונשמתה, מאגדת את כל המפעל והמעשה המוסתר בחגוי סלעים וסתרי מדרגות אל כל הגלוי והמופיע בפליאות נוראות; ביד חזקה ובורזע נטויה, באותות ומופתים, בגלוי שכינה אֲנִיבְּנֹאָה מאירה" (שם ע' כ"ז).

"הננו מסתכלים ברחבה בכל המסכות והעלילות. ונדע שגם האור המועב, המגושם ומוסגר במסגרת רוכסי הטבע, איננו כ"אם קצה תחתון מחבלי-קודש של נסיינים אשר לעושה נפלאות גדולות לבדו" (אגרות ג', ע"כ"ב).

[נראה עור אורות, ישראל ותחיתו, י"ג י"ב. מוסה"ק, התאחדות נס וטבע, ע' כ"ח, וראה גם באורות ישראל, ע' קמ"א, סעיף יב, אחדות היהדות הטבעית והניסית].

מרן הרב צבי יהודה זצ"ל היה הגיל לשון שהנס הוא נשמת הטבע. הנס — בתור סדר מגמתי, רווי אידאליזם — הוא הערך הפנימי של עולם הטבע. לכן נס קריעת ים-סוף — נס הניסים — מופיע כבנוי משלשה שלבים:

1. הים במצבו הטבעי ושליטת מצב זה (הים נבקע ומפנה מקום למעבר בניי).
2. יצירת מצב חדש (המים היו להם חומה — הנחל הופך למוצק) — הוא הנס.
3. החזרה למצב הטבעי (הים חוזר לאיתנו, כל טיפה למקומה).

הנס מופיע בשרשרת משולשת, טבע־נס־טבע, כאשר באמצע מתפתחת מציאות חדשה (זרה לחוקי הטבע) שמתהפכת חזרה בכוחו של הנס למצב הטבעי הקודם. דהיינו מכוחו של הנס, חוזר הים לאיתנו. הטבע מונחה על־ידי הנס: הנס הוא נשמת הטבע, דהיינו הערך האיכותי, הערכי, הפנימי, השורשי של הטבע. הטבע הוא הגוף, המערכת החיצונית, שבה האור האלקי מוסתר. הטבע הוא ההעלם, והנס – האור.

תהליך הגאולה

הגאולה עתידה לשגב את הטבע, להסיר ממנו את אויבי הברזל של החוקיות העיוורת, לנשוף בתוכו יתר נשמתיות, יתר אידאליות. תהליך הגאולה יביא להתרוממות העולם החומרי אל הקודש, אל האידאל האלקי הנסי. מגמתה של הגאולה לרוות את המציאות הארצית מטל האורות העליונים, לעדן את המציאות הממשית מזיו הסדר הנשגב והפנימי. איננו מצפים אך ורק לישועה ניסית, אלא להתעלות העולם הממשי, להתאמתו הגלויה והברורה לאידאלים האלקיים במציאות.

הייעוד הסופי של הגאולה אינו להקפיץ אותנו אל עבר חוייה על־טבעית הבנוייה מחהיגות תכופות, אלא ליסד ולכונן את הקודש עצמו. ככל מרחבי המציאות (עיין אגרות הראי"ה תשנ"ג), בדרך של עלוי הדרגתי ושנוי פנימי בתוככי המציאות.

הניסים, שעליהם מדברים הנביאים, בקשר לעת־יד־לבוא, הינם תרופות חזקות ונמרצות לחינוכה של המציאות, לשוות לה תוכן מוסרי ואלקי, גלוי וקבוע.

"הטבע אינו יודע ממוסר וצדק, כיראם שואף לחפצו לבנות ולהרוס, לנבל ולהצמיח. וכן הטבע הפרטי של האדם איננו יודע כיראם חפצו המיוחד. אבל הקדושה היא מתפשטת, מתגברת על־ידי ההשפעות של המעשים הטובים והלימודים, התעוררות ההרגשות הקדושות, על־ידי תפלה ועבודת קודש, עד שמאירה את מאור המוסר גם בטבע האדם.

הארה זו נעשית היא גם־כן בדוגמתה בהויה כולה, והאור הנעים הטוב של הקודש, של המוסר העולמי, הולך וחודר בכל ההויה, עד שהיא מתאימה עם טבעה לתכונת המוסר והצדק העליון, שבהופעת הקודש העליונה הכוללת" (מוס"ק ע' י"ב).

מוסריות עולם. הטבע לעתיד לבוא

בהווה, אין עולם הטבע מוסרי לחלוטין, הרע הוא נחלת כלל המציאות. הן האנושית והן הארצית. ויחד עם חטא אדם: הראשון גם האדמה חטאה ושניהם נתקללו ואף הלבנה נתמעטה; הכל התקטן והושפל – "עולם: כמנהגו נוהג, ושטים שקלקלו עתידים ליתן את הדין".

אבל לעיל, יחד עם בטול הרע האנושי והטבת כלל האדם, יבוא גם התור לעלוי מוסרי של כל עולם החי – זוגר זאב עם כבש... ולא ולמדו עוד מלחמה: בע"ח הדורסים יתעדנו ויהיו יותר מוסריים, ויזניחו את דרך הטריפה.

האריך בענין הרמב"ן על סמך דברי המדרש על הפסוק "והשבתי חיה רעה מן הארץ" (ויקרא כ"ו ו) – "תניא רבי יהודה אומר: מעבירן מן העולם: רבי שמעון אומר: משביתן שלא יזיקו. אמר רבי שמעון: אימתי הוא שבתו של הקב"ה, בזמן שאין מוזיקין או בזמן שיש מוזיקין ואין מוזיקין?...". והוסיף הרמב"ן שהאכזריות היא נחלת בע"ח הטורפים אך ורק החל מחטא אד"ה,

דכתיב "ואיבה אשית בינך ובין האשה". "ואולי לא היו טורפות זו את זו, עד שחטא אדם, שנתאררה האדמה בעבורו" (לשון הרמב"ן שם). "האישיות העולמית הכללית (=שיעור הקומה של העולם) בעלת מוסר היא, בעלת רצון ובחירה. והרע העולמי הוא תולדה מירידתה המוסרית..." (מוסה"ק ע' י"א – ועיין שם באריכות). אם האדם הינו אחראי על המפולת המוסרית בכל המציאות כולה, על העוורון שתקף את העולם, ברור הוא שבגאולת האדם ותיקונו, מונח גם המרפא לכל.

צפית הישועה

עלינו לשים את אזנינו כאפרקסת לשמוע את הקול האלקי שמכריז ואומר "מי שפעל עם אל – יבוא ויטול שכרו"⁸. חזון העתיד המופלא, לא בא כדי להפחית מערך עבודת האדם, שהרי הגאולה אינה מעבר לעולם אלא בתוכו ממש. יתרה מזו, אין לאדם לשבת בטל מתוך שהוא נשען על ההבטחה האלקית של תיקון המציאות בצורה ניסית. אדרבא, עליו לפעול עם אל, להיות שותף למעשה בראשית של שגוב המציאות והעלאתה, לזכות לבחינה "אחישנה". עלינו לראוג, תחילה, ששלום מוסרי וקדוש ישרור בתוך האנושות, ביחסי בני-אדם וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות" (ישעיה ב', ד'). לא נתספק בצפייה פאסיבית, לישועה ניסית מכח דחיפה עליונה. אנו נקראים לצפיית ישועה אקטיבית, לקחת חלק בתיקון ההווה, כאשר ראשית צערנו מופנה אל האנושות – עניי עירך קודמים. אבל, אין אנו שוכחים את החזון הרחוק של עידון חוקי הטבע, של רוממות הכל, ואחרות נס וטבע.

"והיה ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד".

1. הנס אינו אך ורק תחושה סוביקטיבית אלא עובדה אוביקטיבית.
  2. הנס אינו מוגדר רק על-ידי חריגה גלויה מסדר הטבע, אלא קיימים נסים נסתרים (לפי הרמב"ן) או אפשריים בטבע (לפי הרמב"ם), כגון ברכות וקללות.
  3. אלו האחרונים נקראים נס מפני שהם קובעים מערכת סדרים חרשה בהווה, לא חוקיות פיזיקאלית, אלא חוקיות מוסרית.
  4. הרמב"ם מצמצם את היקף הנס, ואף קושר את הופעתו עם תנאי קבוע במעשה בראשית, ובזה מטשטש את ההבדל בין נס לטבע. הרמב"ן, מאידך גיסא, מרחיב את היקפו של הנס, "שכל דברינו ומעשינו ניסים", וגם הוא מטשטש את הגבול המבדיל בין נס לטבע.
  5. השוני היסודי בין הנס לטבע אינו נעוץ בהבדל חיצוני, אלא במהות התופעות. הטבע קשור לחוקי הסיבתיות והנס הוא מגמתי אידאלי, לקידוש ה' במציאות וגלוי אורו. הזעזוע החיצוני שמלווה לעתים את הנס, אינו אלא סימן בעדנו על-מנת שנכיר שנס מסתתר באן, אבל הוא אינו מהות הנס.
  6. מזה מובן שיש בעולם שתי הנהגות מקבילות, הנהגה ניסית בעלת חוקיות משלה, והנהגה טבעית בעלת חוקיות משלה. ההנהגה הניסית היא נשמת ההנהגה הטבעית, פועלת
- ⁸ עתידה בתיקול להיות מפוצצת בראש ההרים ואומר: "כל מי שפעל עם אלי-יבא ויטול שכרו" (ויקרא לו', ב. ירושלמי, שבת ו').

- בה בהתמדה בצורה סמוייה, לקרש ולרומם אותה, להסיר ממנה את עוורנה. לעיתים הפעולה אינה סמויה אלא כמצפרצת על פני השטח, הוא הנס הגלוי.
7. מכאן לתפיסה האחדותית של נס וטבע, לראותם כשלשלת אחת, הנובעת מרצון ה'.
 8. תהליך הגאולה הוא תהליך שיקום המציאות שלא ע"י יצירת עולם חדש, עולם ניסיון, אלא ע"י תיקון מדורג של העולם הטבעי ע"כ כדי התאמתו האידואלית הגמורה לעולם הנס. מגמת הגאולה היא הארת הקדוש, וחדירת הצדק והמוסר בתוככי ההווה.
9. לעיל, העולם שוב לא ינהג כמנהגו, בצורה עושה, אלא יואר באור אלקי, ואף בע"ח יתקנו.
10. ממנלא מובן שצפיית ישועתינו, אינה צפייה פאסיבית, אלא אקטיבית המכוונת לסייע במעשינו לתיקון עולם והעלאתו הממשית.

ברחקי ממך – מותי בחיי
 ואם אדבק בך – חיי במותי
 דרשתי קרבתיך
 בכל לבי קראתיך
 ובצאתי לקראתך –
 לקראתי מצאתיך

ר' יהודה הלוי